

Til ungdommen

Gerd Kristiansen

leder i Landsorganisasjonen i Norge (LO). Sammen med Saths Cooper, Kerstin Söderström og Tor Levin Hofgaard er hun fast kronikør.

Vi må spørre om ungdommer får en medisinsk diagnose når de egentlig har problemer med arbeid, utdanning, økonomi og sosial tilpasning.

For en stund siden ble jeg sittende og prate med en kollega. Under samtalen ringte telefonen. Hun unnskyldte seg, tok telefonen, og kom etter en stund tilbake. Åpenhjertig og frustrert fortalte hun meg historien om sønnens angstproblemer og hans kamp for å opprettholde en normal tilværelse og å forbli i inntektsgivende arbeid. Telefonen var fra NAV. Etter halvannet år hadde endelig noen tatt kontakt for å avtale en samtale for å se på mulige løsninger. Hun var sjeleglad for omsider å bli innkalt til *noe*, selv om det på dette tidspunktet fortsatt var uklart om sønnen ville få hjelp.

Ett og et halvt år hadde altså gått. Lenge ventet de på time hos psykolog, kun for å finne ut at henvisningen aldri var sendt. Da de byttet fastlege, ble det tatt tak i saken, men likevel uten lovnader om at noe faktisk ville skje. Fortsatt venter gutten på å få hjelp. Han er i begynnelsen av tjueårene, og har slitt med psykiske problemer siden tenårene. Han har fått beskjed om at NAVs «Senter for jobbmestring» ikke er et tilbud til ham, fordi han faktisk er i jobb og ikke er mottaker av arbeidsavklaringspenger. For «Raskere tilbake»-tilbudet er han mest sannsynlig for syk. En henvisning er nå sendt til det offentlige, der estimert ventetid er mellom 6 og 12 måneder.

I mellomtiden klammer gutten seg til arbeidslivet. Egenmeldinger og sykmeldinger er ikke til å unngå. Angsten får blomstre, og døgnrytmen er snudd på hodet. Morens oppsummering har bitt seg merke i meg:

«Det er helt feil å snakke om de unge som *faller* ut av arbeidslivet. Sannheten er at vi *skyver* dem ut av arbeidslivet.» Jeg skulle ønske jeg kunne si at denne historien er unik. Dessverre er mitt inntrykk at mange som sliter, har lignende erfaringer.

Vi er bekymret

I LO er vi bekymret for de unge. Ungdom er en sårbar gruppe, som ofte rammes tidlig når økonomien peker nedover og arbeidsledigheten øker. Kravene til formell kompetanse øker stadig, og tilbudene til dem som ikke besitter slik kompetanse, blir færre. Før hadde unge skoleleie gutter et alternativ når de kjente at de ikke maktet en dag til på skolebenken. De dro til sjøs eller jobbet på den lokale fabrikken. Hvor drar de hen nå?

Flere unge forteller om psykiske vansker. Om det er en reell økning i psykiske lidelser, eller om det skyldes at åpenheten rundt temaet har endret seg, diskuteres fortsatt. Det er uansett dramatisk at over halvparten av alle nordmenn som blir uføretrygdet i 30-årene, blir det på grunn av en psykisk lidelse. Det er også alvorlig at ca. 30 prosent av ungdommene ikke fullfører videregående utdanning, når vi vet hvor viktig kompetanse er for å lykkes i dagens samfunn.

Det er dramatisk at over halvparten av alle nordmenn som blir uføretrygdet i 30-årene, blir det på grunn av en psykisk lidelse

Mangel på kompetanse og utvikling av psykiske lidelser må også ses i sammenheng. For hva skjer med 17-åringen som står uten utdanning, uten arbeidserfaring og uten fremtidsutsikter i arbeidslivet? Morgendagen er relativt dystert dersom han verken fullfører skolegangen eller kommer i jobb. Å finne seg på utsiden av samfunnet i ung alder er risky business. Man havner fort mellom flere stoler, og tiden løper raskt fra en. Mange unge i denne situasjonen forteller om mangel på mestringfølelse, svinnende fremtidshåp og utvikling eller forverring av psykiske problemer og/eller rusproblematikk.

Rask og riktig hjelp

LO mener det er grunn til å sette spørsmålsteget ved bruken av diagnoser for unge som havner på utsiden. På bakgrunn av en Fafo-rapport¹ fra 2014 kan en reise spørsmålet om ungdommer får en medisinsk diagnose, når de egentlig har problemer med arbeid, utdanning, økonomi og sosial tilpasning. Hva var høna, og hva var egget? Var det psykiske problemer som førte dem på utsiden, eller var det det å havne på utsiden som ga dem problemer med helsa? Eller så NAV og helsevesenet ingen annen mulighet enn en diagnose for å sikre stønad til livsopphold? Har alle muligheter vært vurdert og prøvd på veien til et liv utenfor arbeidslivet?

Uansett hvor problemet starter, er det viktig at de unge får riktig og god oppfølging. Det burde ikke være stoler å falle mellom. Det burde være en sammenhengende benk av tilbud og tjenester som hindrer uhensiktsmessige varianter av stolteken mellom ulike instanser og hjelpeapparat. En ungdom som utvikler psykiske problemer, må raskt få tilbud om riktige tiltak, slik at man i størst mulig grad kan forebygge en forverring av situasjonen. Han kan ikke få beskjed om at det er ventetid på et halvt til ett år. På den tiden risikerer vi at han har falt ut av skolen eller mistet jobben.

Det ordinære helsetilbudet innenfor psykisk helse må styrkes. I tillegg må lavterskeltilbud à la «Senter for jobbmestring» og «Rask psykisk helsehjelp» utvides, og informasjon om tjenestene må samordnes og gjøres lettere tilgjengelig for brukerne. Rask inntak er helt avgjørende for å forebygge forverring av helsesituasjon og bivirkninger av dette.

Ikke bare helse

Men det er ikke bare helsetilbudet som må styrkes. Å forhindre at unge havner på utsiden krever sammensatte tiltak. For å møte utfordringene er det behov for innsats på flere områder. Utdanningsapparatet, helsevesenet og NAV har alle viktige roller, og for at løsningene skal bli gode, må koordineringen av tjenestene bli bedre. Forskningen viser dessuten at ungdom er en gruppe som krever ekstra tett oppfølging, og dette må tas på alvor. Hvordan kan en etat som NAV gi god oppfølging når en enkelt saksbehandler skal følge opp 200 personer?

Både ordinær utdanning, mer tilpassede arbeidsmarkedstiltak og kortere ventetid på tilbud og tiltak vil være avgjørende for å gi unge den bistanden de har behov for. Innholdet i tiltakene må i større grad tilpasses personer med lettere psykiske lidelser og ungdom som mangler gjennomført videregående opplæring. I tillegg må det ordinære arbeidslivet i mye større grad brukes til arbeidstrening. Lønnstilskuddsordninger er et effektivt virkemiddel for å oppnå dette og kan i mye større grad tas i bruk i Norge. I tillegg må NAV styrke sin satsing på unge, og vi må hindre et system der diagnoser er avgjørende for om en får hjelp og oppfølging. Manglende arbeidserfaring og sårbar livsfase gjør at ungdom kan ha mer nytte av bistand til jobbsøking og kopling til arbeidsgiver enn

---

¹. «Unge mottakere av helserelaterte ytelser», Fafo-rapport 2014:37 (Grødem, Nielsen og Strand)

andre. Unge må gis tydeligere prioritering i NAV. Unge må egentlig gis høyere prioritet – punktum. Og selv om det ofte er problematisk å prioritere grupper i samfunnet, er det som regel helt nødvendig. Jeg avslutter derfor med en oppfordring til dem som bidrar til å avgjøre både ungdommens og Norges fremtid. Kjære helseminister, kjære arbeidsminister og kjære kunnskapsminister: Hva med en felles storsatsing «Til ungdommen»?